

هنر و معماری اسلامی

گزارش سمینار - اردن

۳۰ فروردین تا ۴ اردیبهشت ماه ۷۵

سمینار بین‌المللی هنر اسلامی که هر چند سال یک‌بار به بررسی جنبه‌های مختلف هنر اسلامی می‌پردازد، در سال جاری (۳۰ فروردین تا ۴ اردیبهشت ماه ۱۳۷۵ / ۱۹ الی ۲۴ آوریل ۱۹۹۶) در شهر مفرق (واقع در کشور اردن) در دانشگاه آل‌البیت تحت عنوان «منابع هنر اسلامی در آسیای میانه و اروپای مرکزی و شرقی» و با ریاست خانم وجدان‌علی رییس دانشکده معماری و هنر و رییس انجمن هنرهای زیبای عمان برگزار شد. این سمینار توسط بنیاد اسلامی هنر (مستقر در لندن) سازماندهی گردید. در برگزاری سمینار نهادهای زیر نیز همکاری نمودند:

- یونسکو، پاریس؛

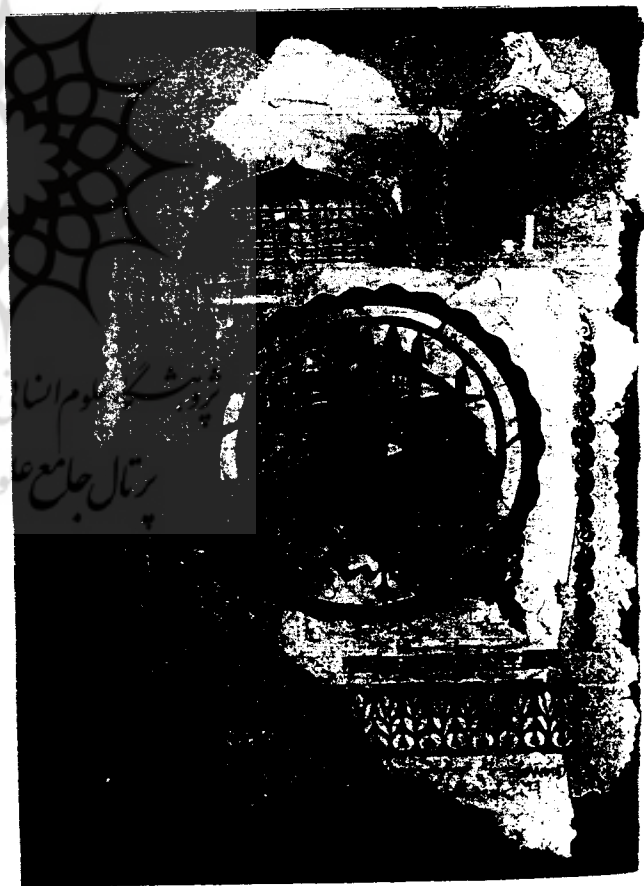
- انجمن هنرهای زیبا، عمان؛

- سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی سازمان
کنفرانس اسلامی، ایسکو، رباط

هدف عمده پنجمین سمینار این بود که منابع هنرهای اسلامی را در زمینه‌های مختلف از جمله معماری، نقاشی، خطاطی، موسیقی، هنرهای دستی و رشته‌های مربوطه در هنرهای تجسمی و نمایش در آسیای میانه و اروپای شرقی مورد بررسی قرار دهد. علت این گزینش منطقه‌یی، این بود که تاکنون توجه دانشگاهی بین‌المللی به این مناطق نشده بود. کشورهایی که در این مناطق می‌گذرد و منابع هنر اسلامی در آن‌ها یافت می‌شود، عبارتند از:

آلبانی، ارمنستان، آذربایجان، بلاروس، بوسنی
هرزگوین، بلغارستان، کرواسی، جمهوری چک،
گرجستان، مجارستان، قزاقستان، قرقیزستان،
مقدونیه، لهستان، رومانی، روسیه، جمهوری
چچن، جمهوری داغستان، جمهوری انگوش،
جمهوری انگوشتیه، جمهوری کاباردینو-بالکار،
جمهوری تاتارستان، منطقه آستراخان، اسلواکی،
اسلوانی، تاجیکستان، ترکمنستان، اوکراین،
ازبکستان، یوگسلاوی.

رحیم نجفی برزگر

در این سمینار، بیش از هفتاد متخصص از فدراسیون روسیه، مجارستان، ازبکستان، ارمنستان، تاجیکستان، لهستان، آلمان، ترکمنستان، عربستان سعودی، جمهوری چک، انگلستان، سوئیس، سوریه، بوسنی و هرزگوین، آلبانی، ایالات متحده آمریکا، ترکیه، پاکستان، اوگاندا، مقدونیه، هندوستان، اردن و جمهوری اسلامی ایران (آقایان مهندس ابوالقاسم خوشرو معاون هنری وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و رحیم نجفی بزرگ سرپرست مرکز مطالعات و تحقیقات هنری) شرکت داشتند.

جلسه افتتاحیه با قرائت پیامی از طرف آقای معظم علی رییس بنیاد هنرهای اسلامی (لندن)، توسط آقای جلال‌الدین احمد، قرائت پیام عبدالعزیز عثمان التوجیری، مدیرکل ایسکوکو، توسط آقای عمر القاضی و نیز پیام خوش‌آمد از طرف دکتر محمد عدنان البخیت، مدیر دانشگاه آل‌البیت و رییس کمیته برگزارکننده سمینار و سخنرانی دکتر نورهان اتاسوی برگزار گردید.

میزگردهای این سمینار با موضوعات زیر در روزهای بعدی تشکیل شد: معماری اسلامی در اروپای شرقی؛ سنت‌های موسیقایی در آسیای میانه؛ تئاتر؛ هنرهای کاربردی در آسیای میانه (دو میزگرد)؛ معماری در آسیای میانه؛ مسایل معاصر در هنر اسلامی؛ فرهنگ اسلامی در آسیای میانه؛ فرهنگ اسلامی در اروپای مرکزی و شرقی؛ معماری و شهرنشینی؛ حفظ میراث فرهنگی و شیوه‌های آن؛ مجموعه‌های هنر اسلامی (سه میزگرد)؛ هنرهای کاربردی (دو میزگرد).

نماینده جمهوری اسلامی ایران نیز علاوه بر ارائه مقاله، در تمامی میزگردهای سمینار حضوری فعال داشت. نکته مهم این بود که در اکثر مقالات و سخنرانی‌های سمینار، نقش تعلیم‌دهنده، مؤثر و مسنط هنر و فرهنگ ایرانی در کشورهای آسیای میانه و هنر اسلامی در کشورهای اروپای شرقی مورد تأکید قرار گرفت و حضور نمایندگان از ایران به‌عنوان مرکز ثقل

هنر و فرهنگ اسلامی برای برگزارکنندگان و شرکت‌کنندگان از اهمیت خاصی برخوردار بود. حضور نمایندگان ایران خصوصاً معاون امور هنری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و تماس و گفت‌وگو با شخصیت‌های هنری و فرهنگی دست‌آورد‌های سفر را از حیطة شرکت در یک سمینار فراتر بُرد که در گزارش مسئول فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران در عمان منعکس است.

در این سفر مبنای مشترک فرهنگی - عقیدتی جمهوری اسلامی ایران و مردم کشور اردن برای معرفی و بسط هنر و فرهنگ اسلامی کشورمان در اردن لحاظ گردیده بود که مورد استقبال مراکز فرهنگی و هنری آن کشور قرار گرفت.

ملاحظات:

وضعیت تدریس زبان فارسی در اردن

دانشجویان دانشگاه آل‌البیت، بایستی یکی از زبان‌های فارسی - اردو - سواحلی - مالوی و یا ترکی را به‌عنوان زبان‌های خارجی انتخاب نمایند. اخیراً گرایش قابل توجهی به درس زبان فارسی به‌وجود آمده است. به‌نحوی که حدود صد و پنجاه دانشجو، زبان فارسی را انتخاب کرده‌اند در حالی که در سال قبل، داوطلبین این درس حدود ۲۰ نفر بودند.

دانشجویان زبان فارسی علاقه وافری به دیدار ایران دارند و هرآنچه که در محافل علمی و دینی اردن بحث می‌شود، از جمله کتب ابن‌سینا و غزالی و فخر رازی و خواجه نصیر و شیخ طوسی و شیخ کلینی و شیخ صدوق و خوارزمی و بیرونی همه و همه منشأ ایرانی دارد و همین امر موجب گشته است تا شیفتگی قابل ملاحظه‌یی در بین فرهیختگان، نسبت به ایران وجود داشته باشد.

هم‌اکنون آقای دکتر بیات از طرف وزارت فرهنگ و

آموزش عالی در دانشگاه آل‌البیت و دانشگاه اردن تدریس می‌کند که با توجه به استقبال قابل توجه دانشجویان از درس «فارسی» پیشنهاد می‌گردد که وزارت فرهنگ و آموزش عالی و یا سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی اعزام یک استاد دیگر را مورد مطالعه جدی قرار دهد.

ملاقات معاون امور هنری با «دکتر محمد عدنان البخیت» رییس دانشگاه آل‌البیت و رییس اجلاس

در این ملاقات رییس دانشگاه آل‌البیت را متعلق به جهان اسلام و از جمله ایران دانست و اظهار داشت:

- علی‌رغم فشارهای بین‌المللی دانشگاه همیشه از حضور ایران استقبال کرده است.

- تاکنون به هیچ‌یک یهودی و اسرائیلی اجازه ورود به دانشگاه را نداده است.

- از کشورهای اسلامی انتظار کمک و مساعدت بیشتری دارد و گونه کشورهای غربی برای توسعه نفوذ خود حاضرند همه‌گونه کمکی به این دانشگاه داشته باشند.

- تقاضای مقداری تصاویر آثار هنری و معماری و نقاشی و خوش‌نویسی ایران را برای استفاده در دانشگاه داشتند.

- برای برگزاری نمایشگاه دائمی از آثار هنری ایران اعلام آمادگی نمودند.

- تقاضای فیلم‌های ویدئویی معرفی ایران را داشتند.

- تقاضای استاد تمام وقت برای آموزش زبان فارسی داشتند.

ضیافت شام به افتخار معاون امور هنری وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی

در این ضیافت که سفیر محترم جمهوری اسلامی ایران جناب آقای دستمالچی - آقای دکتر محمد عدنان

البخیت رییس اجلاس و آقای دکتر محمد ناجی عمایره (معاون وزیر فرهنگ اردن) و آقای نجفی بزرگر سرپرست مرکز مطالعات و تحقیقات هنری و یکی از آهنگ‌سازان مشهور فلسطینی، حضور داشتند در خصوص توسعه همکاری‌های فرهنگی بین دو کشور و تنظیم برنامه مبادلات فرهنگی و هنری بین دو کشور گفت‌وگو به عمل آمد.

بازدید معاون امور هنری از دانشگاه «یرموک» و ملاقات با رییس دانشکده هنر

در این دانشگاه به زبان عبری و انگلیسی تدریس می‌شود و زبان «عبری» نیز جزو دروس عمومی و آزاد این دانشگاه است. حدود ۱۵۰۰۰ دانشجو در ۹ دانشکده در این دانشگاه تحصیل می‌کنند. دانشکده هنر دارای رشته‌های موسیقی - هنرهای تجسمی و هنرهای نمایشی و حدود ۶۰۰ دانشجو می‌باشد.

در جریان بازدید از دانشکده هنر، با اساتید و رییس دانشکده هنر نیز گفت‌وگو به عمل آمد. اساتید دانشکده هنر نسبت به نگارگری و سفال ایران و خوش‌نویسی علاقه ویژه‌ای از خود نشان دادند و برای استفاده از تجربیات هنرمند ایرانی اظهار علاقه فراوانی نمودند. دانشکده هنر برای تأمین استاد از متخصصان سایر کشورهای مسلمان نیز بهره گرفته است.

ملاقات معاون امور هنری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با وزیر فرهنگ اردن

در این ملاقات که با حضور سفیر محترم جمهوری اسلامی ایران در محل وزارت فرهنگ اردن برگزار گردید موارد ذیل از سوی معاون امور هنری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مطرح شد:

۱ - عزم راسخ مردم مسلمان و انقلابی ایران اسلامی برای ساختن ایرانی آباد و آزاد بر پایه ارزش‌های جاویدان قرآن کریم و معارف اهل‌بیت (ع) و

رهنمودهای پیامبرگونه رهبر معظم انقلاب

۲- توضیح پیرامون وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شامل: کتاب، مطبوعات و خیرگزاری رسمی، سینما - جهانگردی - موسیقی - هنرهای تجسمی - خوشنویسی و تئاتر و هم‌چنین اوقاف - میراث فرهنگی و این‌که در مجموع توان و فعالیت‌های این وزارتخانه معادل استعداد ۳ تا ۴ وزارتخانه در سایر کشورها می‌باشد.

۳- تبادل تجربیات مفید و سازنده و تبادل هیئت‌های فرهنگی

۴- ضرورت اتکاء مسلمانان بر فرهنگ و میراث هنری خویش و آمادگی جمهوری اسلامی ایران برای انتقال تجربیات ارزنده هنری و فرهنگی

اظهارات وزیر فرهنگ اردن:

۱- اظهار خوشحالی از این دیدار و تکیه بر مشترکات فرهنگی و تأکید بر این نکته که به‌عنوان یک جامعه مسلمان در میراث فرهنگی قرن بیستم سهیم شده‌اند.

۲- اشاره به تاریخچه وزارت فرهنگ اردن مبنی بر این‌که این وزارت در سال ۱۹۶۶ تأسیس شده و در سال ۱۹۷۶ به وزارت فرهنگ و جوانان تغییر یافته و سپس در سال ۱۹۸۸ به وزارت فرهنگ و میراث ملی تبدیل شده و بالاخره در سال ۱۹۸۹ بخش آثار باستانی از آن جدا شده و به وزارت مستقلی تبدیل گردیده است.

۳- از جمله اهداف وزارت فرهنگ اردن، نشر فرهنگ اسلامی و برخورد فکری با سایر فرهنگ‌ها - ترجمه و نشر کتب و برگزاری نمایشگاه‌ها و حمایت از مبتکران و توسعه روابط فرهنگی با سایر کشورهاست.

۴- ابراز تمایل برای توسعه روابط فرهنگی و احاله این امر، به معاون وزارت فرهنگ اردن، به‌منظور

بررسی‌های کارشناسانه

۵- ذوق و هنر ایران در جهان معروف است و آثار هنری ایران آثار شاخص هنر اسلامی به‌حساب می‌آیند.

۶- اظهار تمایل نسبت به بازدید از ایران در زمان مناسب

اظهارات بعدی معاون امور هنری

۱- توضیح پیرامون نقش بخش خصوصی در فعالیت‌های فرهنگی و هنری در ایران و تبیین عملکرد وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در زمینه نظارت و هدایت و حمایت و اشاره به تولیدات فرهنگی و هنری دو کشور

۲- اعلام آمادگی جهت برگزاری نمایشگاه‌های هنری (خوشنویسی و نگارگری) در اردن و استقبال وزیر فرهنگ اردن از موضوع

۳- توضیح پیرامون ارکستر سمفونیک تهران - هنرستان‌های موسیقی و هنرهای تجسمی در کشور - جشنواره سراسری تئاتر و موسیقی فجر و برگزاری جشنواره نمایش عروسکی در شهریورماه سال ۷۵ در تهران

در خاتمه وزیر فرهنگ اردن پیرامون نقش بانوان در هنر و چگونگی تطبیق آن با موازین اسلامی سؤالاتی داشتند که پیرامون آن‌ها توضیح لازم داده شد.

ملاقات با معاون وزیر فرهنگ اردن (آقای محمد نجافی همایره)

در این ملاقات که آقای انور زعیبی مدیر تبادلات فرهنگی نیز حضور داشتند، پیرامون موافقتنامه فرهنگی بین دو کشور بحث و گفت‌وگو به‌عمل آمد و انجام یکی از اقدامات ذیل مورد قبول واقع شد:

۱- موافقتنامه فرهنگی سابق بین دو کشور هم‌چنان مورد قبول طرفین است ملاک عمل قرار گیرد و بر مبنای آن برنامه مبادلات فرهنگی به امضا برسد.

۲ - موافقتنامه فرهنگی جدیدی به تصویب دو کشور برسد.

که با توجه به طولانی بودن مسیر پیشنهاد دوم و با عنایت به این که پیشنهاد اول عملی تر و سهل الوصول تر است پیشنهاد گردید که طرفین نسبت به بهره گیری از موافقتنامه قبلی بین دو کشور بررسی های لازم را به عمل آورند.

۳ - طرف اردنی خواهان بهره گیری از اساتید نگارگری ایران در امر آموزش هنری بود که مورد توافق کلی واقع شد.

ملاحظات

۱ - خانم وجدان علی رییس دانشکده معماری و هنر دانشگاه آل البیت ضی مذاکره یی اعلام نمود که «غرب، مغرضانه بهترین هنرمندان جهان سومی را به عنوان هنرمند بین المللی نخواهد شناخت، مگر آن که این هنرمندان تابعیت غربی بگیرند و با گذرنامه غربی سفر کنند و به فرهنگ خود پشت کنند. ضمناً ایشان برای تأسیس موزه یی از آثار هنرمندان معاصر جهان اسلام اعلام همکاری کرد. نامبرده رییس انجمن هنرهای زیبای اردن است و در آن مرکز به معرفی هنرهای معاصر اردن و سایر کشورها، می پردازد.

۲ - رییس دانشکده موسیقی دانشگاه آل البیت نیز از توسعه همکاری های هنری بین دو کشور استقبال نمود. و در مجموع دانشگاه آل البیت در راه اندازی کارشناسی ارشد رشته موسیقی به دلیل ناتوانی در تأمین نیروی انسانی توفیقی به دست نیاورده است. رییس دانشگاه آل البیت، نیز این نقطه ضعف کار خود را پنهان نمی کرد و آن را معلول عدم همکاری و پرتوقعی و کم سواد ی متخصصان موسیقی آن کشور می دانست.

۳ - نمونه های خط نستعلیق بر سردر مغازه ها و

تابلوهای تبلیغاتی پایتخت دیده می شد. این امر مؤید این نکته است که خوش نویسی ایرانی در این کشور زمینه مثبت و مساعدی دارد که بایستی نسبت به تقویت آن اهتمام شود.

۴ - مدیر مجله «هنرها و جهان اسلام» (که در لندن مستتر می شود)، آمادگی خود را برای معرفی هنرهای ایرانی در مجله خود ابراز نمود.

وضعیت هنر نمایش در اردن

خلیج فارس و روند اوضاع سیاسی در آغاز دهه ۱۹۹۰ تأثیری احیاکننده بر تئاتر داشته است.

بعد از جنگ خلیج، اکثر ایستگاه های تلویزیونی اعراب برنامه های تلویزیون اردن را بایکوت کردند. هنرمندان اردن از آثار این بایکوت لطمه دیدند و همین باعث شد تا سازمان های رسمی و نیز سازمان های مردمی از لزوم تشویق فعالیت های تئاتری آگاه شوند. در نتیجه، وزارت فرهنگ و انجمن هنرمندان اردن چند جشنواره محلی تئاتر برگزار کردند.

چند سینما به سالن نمایش تبدیل شد، سالن های جدیدی افتتاح گردید و سالن های قدیمی بازسازی شدند.

مضافاً این که گروه های تئاتری تازه یی به وجود آمدند و بازیگران به صحنه تئاتر بازگشتند. در حال حاضر چند نمایش هر شب در عمان به روی صحنه می رود و مطبوعات به طور مرتب مقالات تشویق کننده یی درباره آن ها می نویسند.

هر کسی که صحنه تئاتر را طی سال های ۱۹۹۲-۱۹۹۳ و اوایل سال ۱۹۹۴ بنگرد، می تواند به تنوع نمایش های اجرا شده در این دوره پی ببرد. چهار گرایش در این عرصه نمودی بارز دارد:

۱) جشنواره های تئاتر

الف) وزارت فرهنگ اردن مسئولیت برگزاری جشنواره های سالانه تئاتر را بر عهده گرفته است تا

مشوق تئاتر و هنرمندان آن یعنی بازیگران، کارگردانان و نمایشنامه‌نویسان باشد. این وزارتخانه نخستین جشنواره حرفه‌یی تئاتر اردن را در سال ۱۹۹۱ و نخستین جشنواره تئاتر کودکان را در سال ۱۹۹۲ سازماندهی و برگزار نمود. هم‌چنین حمایت مادی و سازمانی بی‌عمل آورد و جشنواره‌ها را به‌شکل مسابقه سازماندهی نمود.

در میان مهم‌ترین آثار نمایشی که در جشنواره حرفه‌یی تئاتر اردن در سال ۱۹۹۲ ارایه شدند پنج نمایش زیر قابل ذکر هستند:

۱. الذبیل (زُفنگر)، نوشته محدوده العدوان، و ناصر العمر، کارگردان حاتم السید و نمایشنامه توسط سوسن داروزه. این نمایشنامه جایزه بازیگری، موسیقی و نورپردازی را دریافت کرد.

۲. سرالموارد (اسرار گلاب)، نوشته و کارگردانی خالد تریفی. این نمایش جایزه کارگردانی صحنه و بهترین اجرا را دریافت نمود.

۳. لیلۃ دفن المومثیلة جیم (شب دفن بازیگر G)، نوشته جمال ابوحمدان، کارگردان جمیل عواد، و ژولیت عواد که جایزه بهترین متن نمایشنامه برای تمام آثار خود را دریافت کرد.

۴. العوف مشاله، به کارگردانی محمد الذومور که جایزه دوم کارگردانی صحنه را دریافت کرد.

۵. خرج ولایعود (خارج شد و باز نگشت)، نوشته عبدالکریم برشید، به کارگردانی عبدالطیف الشمع. بازیگر این نمایش، شایس النوایمی، جایزه دوم بهترین بازیگری را دریافت کرد.

نمایش‌های زیر هم در جشنواره تئاتر کودکان در سال ۱۹۹۲ به نمایش درآمدند:

۱. تعالواتلعب مسرح (بیا تئاتر بازی کنیم)، نوشته جمیل عواد و به کارگردانی ژولیت عواد. سی کودک در این نمایش بازی کرده و حرف‌های خود را زده‌اند. این نمایش اکثر جوایز را به خود اختصاص داد.

۲. قرقوش و موسیقی، نوشته و به کارگردانی فاضلی عبدالرحمان، و به بازیگری تاهانی عبدالرحمان و گروهی از بچه‌ها. تاهانی جایزه بهترین بازیگر زن را از آن خود کرد و نمایش نیز جایزه بهترین طراحی صحنه را همراه با نمایش ژولیت عواد دریافت کرد.

۳. القَطّ ابو جیزمه (گرچه چکمه‌پوش)، به کارگردانی نیل الخاتب.

۴. من ذاکرة امی (از خاطرات مادرم)، نوشته و به کارگردانی عماد یونس.

۵. فهمن و ابوهارف، (فهمن به معنای کسی است که همه را می‌شناسد)، نوشته ندیم ابوظاها و به کارگردانی عاقف نجم. در سال ۱۹۹۳، این وزارتخانه دومین جشنواره تئاتر کودکان را نیز سازماندهی کرد که به دنبال جشنواره تئاتر حرفه‌یی برگزار شد. مهم‌ترین نمایشنامه این جشنواره مسئله بود که توسط وسنه مکارا نوشته و کارگردانی شد. این نمایش براساس تحقیقی که توسط خود نویسنده و دانشجویانش صورت گرفته و از میان سئوالاتی که در طی تحقیق مطرح شده، نوشته شده است. این نمایش درباره مسایل خانوادگی و اجتماعی است و جایزه بهترین اجرای نمایشی و جوایز دیگر تشویقی را به خود اختصاص داد.

از میان نمایش‌های ارایه‌شده در این جشنواره می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- سفر بخت، به کارگردانی فارس الماسری؛ دفتر ارزشمند، توسط حسین نفع؛ داستان نوراس، توسط سمح قوسون؛ آن‌که کار می‌کند راهی می‌یابد، نوشته و به کارگردانی ساعد اعبس.

ب) انجمن هنرمندان اردن به ترتیب نخستین و دومین سومین جشنواره جوانان اردن را در سال‌های ۱۹۹۱ و ۱۹۹۳ و ۱۹۹۴ برگزار کرد.

این جشنواره‌ها کارگردانان تازه و امیدبخشی نظیر حکیم حرب را معرفی کرد که نمایش شورش و

عروسک، را که در جشنواره مصر نیز اجرا شد، کارگردانی کرده است، خانم کیفه سلامه که جایزه بهترین بازیگر زن را دریافت کرد و کارگردان دیگری به نام زیاد جلال که نمایش شن نرم نوشته فاضلی عبدالرحمان را به روی صحنه آورد.

شن نمایش زیر هم در جشنواره سال ۱۹۹۳ اجرا شدند:

رقص ضربه، نمایشی به قلم سعید الوردی و به کارگردانی حسن سبیله. این نمایش جایزه بهترین اجرا و جایزه بهترین کارگروهی و جایزه بهترین نمایش و جایزه بهترین تولید را از آن خود کرد؛ سفید کورکننده، به قلم زهیر ابوشهب و به کارگردانی محمد یوسف ناصر؛ داستان پسر بچه و دختر بچه، به قلم بشیر حواری و به کارگردانی عصمت فاروق؛ وضعیت‌ها، نوشته محمد دیابت و به کارگردانی اعظم المفوس؛ حاکم گدا، نوشته میسون حنا و به کارگردانی محمد ابوغزاله؛ شازده کوچولو، نوشته آنتوان دو سنت اگزوپری و به کارگردانی سمح قوس.

تماشاگران بسیاری برای دیدن این جشنواره آمده بودند که خود تشویقی برای تئاتر حرفه‌ای بود.

۲) تئاتر هجو

برخی از گروه‌های نمایشی که سابقاً در تلویزیون فعال بودند، به عرصه تئاتر بازگشتند و با آگاهی از لزوم هجو سیاسی، تلاش کردند تا نمایش‌هایی بر اساس آن را در میان مردم به روی صحنه بیاورند و بر مشکلات روزمره مردم و به‌ویژه بر روند سیاسی تازه در اردن تأکید بورزند. این مسئله متضمن این بود که آن‌ها مستقیماً در صحنه تئاتر به مضامین سیاسی اشاره کنند بدون این‌که به استعاره - ابزاری که پیش از این مانعی بین تئاتر و تماشاگران بود - متوسل شوند. این گروه‌ها برای اجرای کار خود از سینماها استفاده می‌کنند زیرا نمایش‌های آنان اساساً روی کلام استوار است و بیش از فضا یا دکور به

متن متکی هستند.

الف) مهم‌ترین گروه در این جنبش «نیل و هشام» بودند که مرکب از دو بازیگر بود: نیل سواره و هشام یانی؛ با بازیگری خانم امل الدباس یا خانم دیگری به جای او.

این گروه از زمان ایجاد آن در سال ۱۹۹۱، سه نمایش بر اساس یک مضمون واحد به اجرا درآوردند. نام اولین اجرای آن‌ها استقبال از نظم نوین جهانی بود. در ابتدا، سبک اتخاذ شده به صورت رقص و آواز بود، اما بعداً به صورت کمدی هجو که به وضعیت سیاسی جاری جامعه می‌پرداخت، درآمد. دو نمایش دیگر گروه عبارت بودند از: استقبال از بودجه ملی و مجلس، در سال ۱۹۹۳ و استقبال از صلح، در سال ۱۹۹۴. این گروه هم‌چنان کار خود را به صورت نمایش‌های روزمره ادامه می‌دهد و بسیار موفق بوده است.

ب) گروه «نیل ماشینی» دو کمدی برجسته از این داد: «شلوغ پلوغ» و «پوست سوراخ»، به نوبت در سال‌های ۱۹۹۳ و ۱۹۹۴. این گروه بسیار مردمی مرکب از بازیگران تلویزیون هستند و نمایش آن‌ها هنوز با موفقیت اجرا می‌شود.

ج) گروه «ربیع اشهب» نمایش الایوه واقعیت دارد؟ را اجرا کرد، کمدی‌یی که موفقیت آن بر توانایی بازیگر اصلی تکیه دارد.

این گرایش تئاتری بسیار مثبت بوده است زیرا مشوق مردم در تمام حوزه‌های فرهنگی بوده تا به تئاتر رفته و به این ترتیب گیشه تئاتر فروش داشته باشد، در حالی که مردم اردن فقط با داشتن بلیط‌های تخفیف‌دار یا دعوت‌نامه به تماشای نمایش جدی می‌روند.

۳) تئاتر در خدمت آموزش

مفهوم تئاتر در آموزش برای نخستین بار در اوایل دهه ۱۹۶۰ گسترش یافت. متخصصان سینماها و برنامه‌های آموزشی نمایشی در مدارس و دانشکده‌های

تربیت معلم برگزار کردند، تا «نمایش» را در برنامه درسی وارد کنند و به این ترتیب سطح تئاتری کودکان را بالاتر برند.

مؤسساتی که به این کار اشتغال دارند، عبارتند از: الف) بنیاد نورالحسین با برنامه تئاتر در خدمت آموزش تحت مدیریت لینا الغاظم. اجراهای عمده آن به این شرح هستند: ثبت نام به موقع، نمایش الگو برای تئاتر آموزشی؛ گریه، یک نمایش شاعرانه و مترنم؛ شب جنگ، نمایش مردمی؛ شعله، کارگاهی با اجرای مشترک هنرمندان اردنی و گروه انگلیسی «رایت سایز».

ب) برخی افراد در مدارس تئاتر دست به ابتکار وارد کردن تئاتر در برنامه های آموزشی یا وارد کردن تئاتر کودکان در طرح های خود زدند. از بین آنها می توان به موارد زیر اشاره کرد:

ژولیت عواد (معلم و بازیگر) که از نمایش برای آموزش استفاده می کند و شاگردان خود را وادار می کند تا نقش هایی را بازی کنند. کار عمده او بیا تئاتر کارکنیم، جایزه بهترین اجرا را در جشنواره کودکان از آن خود نمود.

مارگو ماتجین، پیشرو تئاتر کودکان، در حال حاضر بر تئاتر مستند ویژه کودکان کار می کند و در نظر دارد که با کمک «باشگاه دوستان کودکان» که خود ریاست آن را بر عهده دارد، متون آن را منتشر سازد. او هم چنین عضو «انجمن بین المللی آموزش از خلال نمایش» است که اهداف آن به کارگیری روش های تازه در خدمت تئاتر برای آموزش است.

ثمر دودین، ریاست «انجمن بین المللی آموزش از خلال نمایش» را در اردن بر عهده دارد. او هم چنین رشته نمایش در خدمت آموزش را تدریس می کند. در مدرسه و در انجمن، او با مشارکت شاگردانش روی طرح هایی تحقیقاتی در این زمینه فعالیت می کند. آخرین نمایش او چه کسی هستی؟ به بحران هویت در طبقه میانی مردم اردن می پردازد.

وفا قوسوس که به کار تئاتر عروسکی می پردازد، نمایشی را تهیه کرده است تحت عنوان از سینه مادر بزرگم، که آن را در شهرها و روستاهای اردن به اجرا می گذارد. هم چنین وی یکی از سازمان دهندگان عمده جشنواره کودکان است. تئاتر در خدمت آموزش به گسترش اندیشه تئاتر در میان کودکان، نوجوانان و آموزگاران کمک کرده است. گفتنی است که این نمایش در بیش تر شهرهای کشور اجرا می شود. اکثریت مدارس خصوصی و دولتی به تدریج به تئاتر و نقش آموزشی آن برای کودکان و به تئاتر به طور کلی علاقه مند شده و به این سمت حرکت می کنند که در مدارس بخش تئاتر تحت نظر یک استاد نمایش ایجاد کنند.

۴) نمایش یک نفره با گروه کوچک (بخش خصوصی)

برای نخستین بار این گرایش در واکنش به جشنواره های بین المللی و لزوم سفری سهل و راحت و نیز به دلایل مادی و سازمانی پدید آمد. ما پیش از این در همین مقاله به رفتگر، نمایش یک نفره بی توسط ناصر عمر و نمایش شب دفن بازیگر G، نمایش یک نفره دیگری توسط ژولیت عواد اشاره کردیم. می توان به این ها، نمایش یک نفره نی توسط ماجد القاس و به کارگردانی عواد کسرونی. و نیز نمایش بازی شجاعان نوشته و به کارگردانی فاضی عبدالرحمان با کمک صلاح حورانی (از جمله نمایش های مردمی) را اضافه نمود. از این نمایش ها برای اجرا در خارج از اردن دعوت شد و آنها توانستند برای بازیگری و معیارهای مطلوب تولید نمایش به مقام هایی نایل آیند.

در این قسمت هم چنین شاهد نمایش هایی با دو یا سه بازیگر بوده ایم، نمایش هایی نظیر:

چه کسی آن بالا است؟ نوشته ویلیام سارویان، و به کارگردانی غنم غنم، با دو نفر بازیگر. این نمایش در جشنواره تئاتر تجربی در مصر در سال ۱۹۹۲ شرکت

کرد.

شورشیان و عروسک‌ها، الهام‌گرفته از آنتیگون، به کارگردانی حکیم حرب، با سه بازیگر در سال ۱۹۹۲.

هم‌لخت بار دیگر به صلیب کشیده می‌شود، به کارگردانی حکیم حرب که با سه بازیگر در سال ۱۹۹۳ اجرا شد.

مکبث، بولدوزور آمریکایی، به کارگردانی جواد الاسدی، اهل عراق، با سه بازیگر که در سال ۱۹۹۲ و ۱۹۹۳ به‌روی صحنه رفت و در جشنواره بغداد نیز شرکت کرد.

روزهای خوش، اثر تونتون وایلد به کارگردانی سوسن داروزه، با ترجمه عربی متن از ناصر عمر و سوسن داروزه. این نمایش در جشنواره تئاتر حرفه‌یی اردن در سال ۱۹۹۲ به صحنه رفت و دعوت شد تا در چند جشنواره در سال ۱۹۹۲، به‌ویژه در جشنواره «تئاتر بیروت» شرکت کند. گروه روزهای خوش به افتخار حضور نویسندگان عرب در کنفرانس آنان که در سال ۱۹۹۲ در امان برگزار گردید، اجرای ویژه‌یی را به‌روی صحنه بردند.

این دو نمایش آخر، مهم‌ترین نمایش‌ها از لحاظ «تجربه» و «شیوه ایجاد» بودند. دو بازیگر روزهای خوش، ناصر عمر و محتسب عارف و بازیگر مکبث، ندریه عمران بین مردم بسیار زبانزد شدند. قابل ذکر است که تنها گروه بخش خصوصی که در این دوره نمایش دسته‌جمعی را ارایه نمود، گروه الفوانیس بود. این گروه نمایش زنده‌باد گیلگمش را، نوشته و به کارگردانی ندر عمران، در سال ۱۹۹۲ اجرا نمود. در سال ۱۹۹۳ نیز نمایش طباه به بهشت می‌رود، به کارگردانی ندر عمران را ارایه کرد. این نمایش در جشنواره تئاتر دانشگاهی در کازابلانکا در سال ۱۹۹۲ حضور داشت. هر دو نمایش با ۸ بازیگر اجرا می‌شدند و از لحاظ تولید، غنی و رنگارنگ بودند. این نمایش‌ها در تداوم شیوه خلاقانه این گروه و براساس اسطوره‌های عربی یا اسطوره‌های

کشورهای دیگر، و با یک دیدگاه تئاتر مردمی، و با سازگار نمودن متن با روحيات تماشاچیان اردنی یا عربی اجرا شد و مسایل اجتماعی و سیاسی‌یی را که برای تماشاچیان آشناست طرح می‌کند.

علی‌رغم این حرکت‌های ظاهری جنبش تئاتر اردن در سال‌های ۱۹۹۲ و ۱۹۹۳، تئاتر بخش خصوصی که بیش‌ترین کارگردانان و بازیگران تئاتر را در خود جای داده، از تماشاچیان خود بسیار فاصله دارد. تئاتر بخش خصوصی تئاتری برای نخبیگان و منتقدان است و با این دیدگاه طلبانه تهیه می‌شود که در جشنواره‌های بین‌المللی شرکت نماید و در این صورت نمایشی برای توده مردم نیست. در سال ۱۹۹۳، طی جشنواره تئاتر حرفه‌یی سمیناری تحت عنوان «مردم تئاتری یا تئاتری مردمی» برگزار شد، اما این سمینار مهم به هیچ نتیجه مشخصی دست نیافت.

با توجه به این وضعیت، یک گروه نمایشی در داخل شهر به نام «گروه تئاتر مردمی» در سال‌های ۹۲-۱۹۹۱ به‌وجود آمد و سالنی با گنجایش شصت تماشاچی را افتتاح کرد. مدیریت این گروه با فاضلی عبدالرحمان، نویسنده و کارگردان بود. این گروه برای آن‌که به مردم کوچک و خیابان نزدیک‌تر شود، در شهر قدیمی نمایش‌هایی را به‌روی صحنه برد. عمده‌ترین نمایش‌های آنان به این شرح است:

شاهزاده‌خانم و هفت کونوله (که به‌صورت فیلم تلویزیونی تولید شد).

سیندرلا و لیلیا و تاریکی، سه نمایش برای کودکان که با هدف نمایش سیار تهیه شدند.

زمان گم‌شده (برای بزرگسالان) که به‌ویژه برای جشنواره بغداد در سال ۱۹۹۴ تهیه شد. نمایش بخش خصوصی با وجود شیوه‌های بالای فنی آن، هنوز پایه محکمی ندارد زیرا بر ابتکار شخص کسانی استوار است که اکثر آن‌ها نمی‌توانند تمام وقت خود را به تئاتر اختصاص دهند، چون زندگی آن‌ها از این راه نمی‌گذرد.

در خصوص تولید بخش دولتی، انجمن هنرمندان اردن نمایش فنس بین شعوفه نوشته عبداللطیف عاقل و به کارگردانی کارگردان عراقی قاسم محمد را اجرا نمود. این نمایش در سومین جشنواره تئاتر بغداد در سال ۱۹۹۳ شرکت کرد و ناصر عمر، یکی از بازیگران آن، جایزه بهترین بازیگر را از آن خود نمود. شب قتل چه گوارا، کاری از وزارت فرهنگ، نوشته میکائیل رومان و به کارگردانی نبیل نجم در جشنواره تئاتر ۱۹۹۲ شرکت کرد.

هنرمندان اردن در سازماندهی مسابقه جشنواره جوانان در سال ۱۹۹۴ فعال بوده‌اند. مهم‌ترین نمایش‌ها در چارچوب این جشنواره به این شرح است:

احساسات، نوشته جک ادبرینی و به کارگردانی عبدالکریم جاره. این نمایش جایزه بهترین اجرا را بُرد. آن‌جا در آن سوی دیگر، نوشته فاضل عبدالرحمان و به کارگردانی دایب شهین، یکی از اجراهای برجسته‌یی بود که چند جایزه را به خود اختصاص داد. چهره‌یی برای همه چیز، نوشته حسن سابیح و به کارگردانی عصمت فاروق.

طی فصل ۱۹۹۴، فعالیت‌های نمایشی بسیار متنوع‌تر و بخش مسابقه وسیع‌تر شد، به‌ویژه در بخش نمایش هجو. کارگردانان و نمایشنامه‌نویسان تلاش کردند تا انزوای خود را بشکنند و با یک جهت‌گیری دوباره و با دادن رنگ و لعاب تازه کمدی-سیاسی تلاش کردند تا تماشاچیان پیش‌تری را به خود جذب کنند.

مهم‌ترین تلاش‌ها در این جهت به شرح زیر هستند:

- اجرایی به نام نمایش بسیار نمادین، توسط گروه الفوانیس، نوشته و به کارگردانی نادر عمران، با بازیگری محتسب عارف، سوهیر فهد و زین محمد.
- این نمایش پس از جنگ خلیج فارس به‌روی صحنه رفت و با طنز به روند دمکراسی‌گرایی می‌پردازد.
- این نمایشنامه در جشنواره‌یی که توسط همین گروه به نام «روزهای تئاتر امان» سازماندهی شد، اجرا

گردید.

- کمدی باستان، اقتباس توسط مقداد عبدالرضا، تهیه‌شده توسط ماجد القساده، به کارگردانی نادر عمران و با بازیگری قاجد القساده و مقداد عبدالرضا. این نمایشنامه به جنبش تئاتری سیاسی-اجتماعی تعلق دارد.

- یک بعد از ظهر با قانون، نوشته و به کارگردانی نادر عمران. این نمایش کمدی است که بازیگران آن، بازیگران تلویزیون هستند، کسانی چون عبیر عیسی، داود جلاجل و دیگران. نمایش شما، شما نیستید، به کارگردانی خالد التعریفی برای اولین بار در جشنواره جرش در سال ۱۹۹۴ به‌روی صحنه رفت و به جنبش تئاتر هجو سیاسی تعلق دارد.

آخرین نمایش در این قسمت نورهای گریکو نام دارد و اساساً یک نمایشنامه سیاسی است. این نمایش با ترکیبی از زبان انگلیسی و عربی به مسئله صلح و فلسطین می‌پردازد و برای این‌که تماشاچیان خاصی را به خود جلب کند، به صورت یک «رُخداد نمایشی» اجرا می‌شود. متن این نمایش توسط حیّ حسینی نوشته شده و سوسن داروزه آن را کارگردانی کرده است. این نمایش در خرابه‌های کلیسای بیزانتین در میدان «دائرة الفنون» (بنیاد شومان) و به هنگام امضای پیمان صلح در اکتبر ۱۹۹۴ اجرا شد. این نمایش جایزه بهترین نمایش را از رادیوی استرالیا بُرد و جایزه ایتالیا برای هنرهای نمایشی را از آن خود نمود.

علی‌رغم فقدان نقد نمایشی که می‌تواند این روند تئاتری را تکمیل کند و به جنبش نمایشی انگیزه دهد و به آن کمک کند و از طریق انتقاد سازنده رشد کند، می‌توان گفت که شاید پایه تئاتری با رشد بیش‌تر و سازماندهی بهتر در آینده به‌وجود آید. در رابطه با نقد تئاتر، شایسته است به نام دو منتقد برجسته نمایشی نیز اشاره کرد: حسن ابو غنیمه و ولید ابوبکر.